

Heusden een groene gemeente!

Vlinders in de gemeente Heusden

Colofon

'Heusden....een groene gemeente!' is een uitgave van de Natuur- en Milieuvereniging gemeente Heusden

Prijs: € 5,95
Leden, gratis

Redactie: Joost van Balkom, Rien Melis, Harry Nijenstein en Paul Kreijger

Foto's: Paul Kreijger

Vormgeving: Harry Kolman

Druk: Nextprint, 's-Hertogenbosch
(www.prijsprinter.nl)

Natuur-en Milieuvereniging
gemeente Heusden
p/a Copernicuslaan 4
5251 ZC Vlijmen

Email:
info@natuurenmilieuheusden.nl

Website:
www.natuurenmilieuheusden.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Vlinders in de gemeente Heusden	4
Te verwachten vlinders	41
Ontwikkeling vlinderstand 2012-2018	42
Het vlinderjaar 2018	43

Omslagfoto: Dagpauwoog op kaardenbol

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorwoord

Zodra het in februari een paar dagen mooi weer is, komen de citroenvlinders en dagpauwogen uit hun schuilplaats en gaan op zoek naar nectar. Dit zijn de overwintelaars. Vanaf april vliegen de witjes en de zandoogjes, vlinders die als pop hebben overwinterd.

Door het hele land worden wekelijks de vlinders op vastgelegde routes geteld. Jaar na jaar, steeds op dezelfde wijze. Alle waarnemingen gaan naar de Vlinderstichting en het CBS en die kunnen zo voor alle soorten een trend berekenen. Gaat het goed, gaat het slecht of blijft de vlinderstand stabiel.

In de gemeente Heusden hebben wij de afgelopen acht jaar ook geteld. We zien dat landelijk de vlinderstand achteruit gaat, zowel in soorten als in aantallen en dit geldt helaas ook voor onze gemeente. Die achteruitgang willen wij stoppen en daarom creëert de landschapsgroep van onze vereniging schrale graslandjes, plant nectarstruiken aan en onderhoudt houtwallen. Maar willen we echt een grote stap voorwaarts maken, dan moeten we de bermen in onze gemeente beter beschermen. Niet klepelen, maar maaien in september en het maaisel afvoeren.

Een van onze leden, Paul Kreijger, weet geweldig veel van vlinders. Dag en nacht is Paul met vlinders bezig. Overdag met de Dagvlinders en in de nacht struint hij met laken, strooppot en lampen de natuurgebieden af op zoek naar de Nachtvinders. Naast onderzoek maakt Paul ook foto's van vlinders, rupsen en poppen. Het zijn zulke prachtige foto's, dat wij meenden om een deel daarvan, de Heusdense Dagvlinders, samen te brengen in deze "Glossy".

Wij wensen u veel lees- en kijkplezier.

Namens het bestuur van de Natuur- en Milieuvereniging gemeente Heusden

Joost van Balkom, voorzitter

Atalanta

Atalanta
(*Vanessa atalanta*)

De atalanta is een trekvlinder. In het voorjaar komt hij in grote aantallen vanuit Zuid-Europa naar Nederland. Hier legt hij eitjes op de Grote brandnetel en brengt hij een of meerdere generaties voort. Hij is zeer algemeen.

Wanneer de eitjes uitkomen, spint het rupsje een kokertje van het brandnetelblad. Hierin verschuilt de rups zich overdag, 's nachts komt hij tevoorschijn en gaat eten. De vlinders halen nectar uit bloemen, snoepen van rottend fruit en omdat ze ook mineralen nodig hebben, zitten ze op uitwerpselen van dieren. Tot november vliegt de atalanta. De meesten gaan dan dood, sommigen vliegen terug naar het zuiden en sinds enkele jaren overwinteren sommige vlinders hier met succes. Bij ons vind je de grootste aantallen vlinders in tuinen, want daar is zoveel nectar te vinden.

pop

rups

Distelvlinder

De distelvlinder is een trekvlinder, die vanuit Zuid-Europa naar Nederland komt. De distelvlinder kan onze winters niet overleven. Per jaar kan het aantal vlinders enorm wisselen. Het ene jaar is er een enkele, andere jaren zijn ze er massaal.

De eerste vlinders arriveren hier in april en brengen een nieuwe generatie voort. In de loop van het jaar zien we dus verse vlinders en migranten. Tot oktober zijn ze hier. Sommigen gaan weer zuidwaarts, de overigen sterven. De distelvlinder legt zijn eitjes op?inderdaad op distels, maar soms ook op andere planten. In de middag, op een zonnige dag, zitten de vlinders vaak op de weg of ander steenachtig materiaal om de warmte die dit materiaal uitstraalt, te gebruiken. Deze vlinder kan overal worden waargenomen, maar de aantallen zijn klein.

Distelvlinder
(*Vanessa cardui*)

Dagpauwoog

Dagpauwoog
(*Aglais io*)

De dagpauwoog is een van onze meest algemene vlinders. Vroeg in het voorjaar zie je hem als een van de eersten in onze tuinen. Hij eet, legt eitjes op brandnetels en leeft tot mei. De eitjes worden in een groepje gelegd. De rupsen leven bij elkaar en dit is een overlevingsstrategie. De buitenste rupsen worden vaak belaagd door sluipwespen, de binnenste van de groep overleven. De rupsen hebben kenmerkende doorntjes en zijn zwart met witte vlekjes. De vlinders komen eind juni uit de pop. Bijzonder zijn de grote “nymph-ogen” op de vleugels. Deze hebben een afschrikkende functie, maar ook een reddende functie. Een roofdier zal richting de ogen aanvallen, omdat daar de kop zit. De nymph-ogen worden aangepikt en er breekt een stukje van de vleugel af, waarna de vlinder kan ontsnappen.

rups

groep rupsen

Kleine vos

De Kleine vos is dol op jonge brandnetelplanten. Hierop legt hij zijn eitjes. Dus heb je achterin je tuin, op een zonnig plaatsje, wat brandnetels staan? Wees er zuinig op, want de rupsen van de Kleine vos, maar ook van de atalanta, dagpauwoog en landkaartje, eten van het jonge blad hun buikjes vol. De rupsen van de Kleine vos hebben vaak veel geel tussen het donkere gedeelte zitten. Hierdoor zijn ze goed te onderscheiden van de andere rupsen (zie foto). De Kleine vos heeft het in 2018 in de gemeente Heusden, door de zeer droge zomer, erg moeilijk gehad. Veel rupsen hebben, door ontbreken van fris blad, het niet overleefd. Veel vlinders zullen we dus niet zien vliegen in het voorjaar van 2019. Laten we hopen dat de soort zich snel herstelt met individuen uit het noorden van ons land.

Kleine vos
(*Aglais urticae*)

rups

pop

Landkaartje

(voorjaar)

Landkaartje

(*Araschnia levana*)

Het landkaartje is een heel bijzonder vlindertje. Deze soort komt in twee totaal verschillende kleurvormen voor, die zoveel van elkaar afwijken, dat men vroeger dacht dat het hier om twee soorten ging.

Het overwinteringsstadium van het landkaartje is de pop. En juist dit is bepalend hoe de vlinder eruit komt te zien. De pop in de winter maakt een andere temperatuur en vochtigheid door dan de zomerpop. De winterpop levert de oranjebruine vlinders van de voorjaarsgeneratie op. De zomerpop levert de zwart met witte vlinders die in de zomer vliegen. Soms is er zelfs een derde generatie die qua kleur wat van beide andere generaties heeft.

Ook het landkaartje heeft de Grote brandnetel als waardplant. Heel bijzonder is dat de eitjes in verticale strengen worden afgezet.

eitjes

rups

pop

Landkaartje

(zomer)

De rupsen hebben een soort doortjes op hun lijf, die bij de kop wat naar voren staan, waardoor ze goed te onderscheiden zijn van andere soorten brandnetelrupsen.

Het landkaartje gaat in de gemeente Heusden vooruit en komt overal voor. Hij vliegt van half april tot half september. Zijn Nederlandse naam slaat op het prachtige lijnenspel op de achterzijde van de vleugels.

voorjaar zomer

Gehakkelde aurelia

Gehakkelde aurelia
(*Polygonia c-album*)

De Gehakkelde aurelia is een vlinder die inmiddels heel Nederland heeft veroverd. Ook in tuinen zie je hem veel. De vlinder overwintert niet in gebouwen, maar gewoon laag bij de grond, tussen takken of in holten van de stam. De Gehakkelde aurelia heeft twee generaties, die elkaar overlappen en zijn te zien vanaf maart tot oktober.

De eitjes worden gelegd op brandnetel, wilg, iep en hop; meestal aan de rand van een blad. De rupsen zijn prachtig roodbruin met wit en lijken op een vogelpoepje. Ze vallen zo minder op voor rovers. Paring van de vlinders wordt zelden gezien. Dit geldt voor alle leden van de “vossen” familie. Zelf heb ik een paartje Gehakkelde aurelia's tijdens de balts met een verrekijker gevolgd en ze zo uiteindelijk parend gevonden en kunnen fotograferen (zie foto).

Grote vos

De Grote vos lijkt de laatste jaren iets meer waargenomen te worden. Sterker nog, mijn eerste dagvlinder die ik in 2019 zag, was ...de Grote vos. Dit is natuurlijk prachtig en deze waarneming was voor mij de derde Grote vos in Nederland. Maar het blijft nog steeds een zeldzame vlinder. De Grote vos is vaak alleen, de Kleine vos zien we dikwijls met meerdere exemplaren. Met de zwarte stippen op de bovenkant van de voorvleugel kun je de Grote vos en de Kleine vos goed uit elkaar houden. De Kleine vos heeft drie stippen, een grote en twee kleinere. De Grote vos heeft vier stippen, een grote en drie kleinere. De eitjes worden in groepjes afgezet op iep, Zoete kers en wilg. De rupsjes blijven bij elkaar en komen eind juni uit hun pop. De vlinders gaan al in september in winterrust en komen in februari tevoorschijn, zoeken een partner en de cyclus begint opnieuw.

Grote vos

(Nymphalis polychloros)

Kleine vos

Grote vos

Rouwmantel

Rouwmantel (*Nymphalis antiopa*)

De rouwmantel is een prachtige vlinder die helaas sinds 1964 als standvlinder verdwenen is uit Nederland. Ook de rouwmantel kent zwerfgedrag en wordt ieder jaar wel ergens gesignaleerd. Er zijn twee grote invasies geweest, in 1995 en in 2006, zelfs met overwintering erbij. Dan hoop je dat de vlinder een blijvertje wordt, maar helaas is dat niet gebeurd. Bij beide invasies heb ik het geluk gehad er eentje te kunnen zien. In het vroege voorjaar van 2007 zag ik een overwinterend exemplaar bij onze eigen Roeivijver in Drunen. Ook in de Baardwijkse Overlaat werd hij gezien. Na de overwintering is de gele rand helemaal wit geworden en is het fraaie er wel een beetje af. Maar de waarschuwing was er niet minder om. De rouwmantel vliegt van eind juli tot oktober en na de overwintering van begin maart tot begin mei. De rupsen leven in grote groepen bijeen. Je vindt ze in berk, ratelpopulier en prunus. Laten we hopen dat de rouwmantel zich weer in Nederland gaat vestigen.

Kleine ijsvogelvlinder

De Kleine ijsvogelvlinder is erg zeldzaam, maar af en toe komt een zwerver onze kant uit. Zo ook in 2017 toen ik hem tegenkwam op mijn vlinderroute langs de Duinweg in Drunen.

De Kleine ijsvogelvlinder houdt van een vochtig gebied, waar kamperfoelie voorkomt. Op deze plant zet de vlinder zijn eitjes af. De rups vreet het kamperfoelieblad gedeeltelijk weg en laat het nerfje staan. Een heel karakteristiek vraatbeeld. Uiteindelijk spint hij dit blad als een kokertje vast aan de tak, zodat het er niet af kan vallen. In dit kokertje overwintert het rupsje. De omgeving moet vochtig zijn anders verdroogt het rupsje in het kokertje. De verpopping begint eind mei en in juni tot augustus vliegt de vlinder. De pop van de Kleine ijsvogelvlinder is een van de mooiste poppen.

Kleine ijsvogelvlinder
(*Limenitis camilla*)

rups

pop

Bont dikkopje

Bont dikkopje
(*Carterocephalus*
palaemon)

Het Bont dikkopje houdt van vochtige, grazige vegetatie langs bosranden. Bij ons zie je hem van half mei tot half juni, meestal op braam waar hij nectar snoept. Vaak zit het mannetje op een spriet op de uitkijk; ziet hij een ander mannetje dan wordt dat verjaagd. Het vrouwtje legt haar eitjes afzonderlijk op pijpenstrootje of hennegras. Half juni komen de rupsjes uit het ei en zij leven 11 maanden lang tot mei van het volgend jaar. Dan gaan ze zich verpoppen en in mei is de vlinder er weer.

In 2018 hebben we hem niet meer geteld in onze gemeente. Voor 2018 zagen we hem langs het Drongelens Kanaal en in de Baardwijkse Overlaat. En ook bij de voormalige bessenkwekerij aan de Duinweg vloog hij.

Groot dikkopje

Het Groot dikkopje is algemeen in onze gemeente. Je ziet dit vlindertje van begin juni tot half augustus. Hij houdt van grazige ruigten en vochtige graslanden. We zien hem in de Hooibroeken, in het Vlijmens Ven en in de Baardwijkse Overlaat. Hier haalt hij zijn nectar uit braam en akkerdistel. De mannetjes betrekken uitkijkposten, die ze goed verdedigen. Bij gevechten vliegen ze zo snel dat je dit nauwelijks kunt waarnemen.

Het vrouwtje legt haar eitjes op op de onderzijde van het blad van grassen, bijvoorbeeld kweek of pijpenstrootje. Als de rupsen uitkomen, leven ze bijna een jaar, van eind juli tot het volgend jaar juni. De rups overwintert in een kokertje van samengesponnen grasbladeren.

Groot dikkopje
(*Ochlodes sylvanus*)

Geelsprietdikkopje

Geelsprietdik- kopje

(Thymelicus sylvestris)

Het geelsprietdikkopje vliegt van half juni tot eind augustus. Er is maar een generatie. Zijn naam heeft het vlindertje te danken aan de kleur van het knopje dat aan het uiteinde van de voelspriet zit. De onderkant van dit knopje is geel. Het geelsprietdikkopje heeft verschillende soorten breedbladige grassen als waardplant. Het wijfje is heel kieskeurig en soms onderzoekt ze een grasje wel een kwartier lang, voordat ze haar eitjes afzet.

De rupsen zijn er vanaf half augustus tot eind juni. Erg lang! De jonge rups eet de eischaal op en spint een coconnetje in de schede van de grasspriet waarin ze overwintert. In het vroege voorjaar begint ze weer te eten en dan verpopt ze zich. En uiteindelijk vanaf half juni is het vlindertje er weer. Het geelsprietdikkopje is al enkele jaren in de gemeente Heusden niet meer waargenomen. Het laatste exemplaar hebben we in 2013 gezien.

Zwartsprietdikkopje

Ook het zwartsprietdikkopje heeft maar één generatie. Je komt dit vlindertje tegen op graslanden zoals het Vlinderveld in de Baardwijkse Overlaat en in de Hooibroeken. Hij houdt van breedbladige grassoorten, die op zonnige plaatsen groeien. Op deze grassen worden in kleine groepjes de eitjes afgezet. De eitjes overwinteren. Vanaf april komen uit de eitjes rupsen en vanaf eind juni zijn de vlindertjes er weer. De onderkant van de voelsprietten is zwart, vandaar zijn naam.

In tegenstelling tot het geelsprietdikkopje, gaat het met het zwartsprietdikkopje in onze gemeente redelijk. Zowel op de klei als op de zandgronden zien we hem nog vliegen. Toch gaat ook dit vlindertje in aantal achteruit.

**Zwartspriet-
dikkopje**
(*Thymelicus lineola*)

Koninginnenpage

Koninginnenpage

(*Papilio machaon*)

De koninginnenpage spreekt tot de verbeelding. Wie wil deze prachtige grote gele vlinder nu niet een keer ontmoeten? De koninginnenpage is een zeer mobiele vlinder, die over grote afstanden kan zwerven. De geziene exemplaren in onze gemeente zijn zwervers, afkomstig van een van de vaste populaties uit Zuid-Limburg of Zeeuws-Vlaanderen.

De vele, zwervende vlinders lijken niet in staat zich ergens permanent te vestigen. In 2017 heb ik op het natuurterrein langs de Duinweg een eierleggend wijfje gezien op Wilde peen en in 2018 werden in mijn moestuin op de venkel eitjes afgezet. De eitjes groeiden, maar toch kwamen ze niet uit. Dit schijnt landelijk op veel plaatsen te gebeuren. Wellicht dat dit verandert nu de zomers warmer worden, want zeker is dat de koninginnenpage van warmte houdt.

ei

rupis

Gele luzernevlinder

Gele luzerne- vlinder (*Colias hyale*)

De luzernevlinders zijn trekvlinders. Ze komen vanuit andere landen naar ons toe. De Oranje luzernevlinder komt uit het Middellandse zeegebied en de Gele luzernevlinder, die goed tegen de vorst kan, komt uit het oosten van Europa.

De luzernevlinders planten zich goed voort, zolang er maar genoeg klaver- en luzernevelden zijn. En hebben zij zich voortgeplant en de wind staat goed, dan zie je ze hier in Nederland ook. Het ene jaar een paar, het andere jaar zijn het er velen. Bij ons in de gemeente Heusden planten ze zich ook voort. We zagen verse, net uit de pop gekomen exemplaren in het Vlijmens Ven en in de Hooibroeken. Hier dwarrelden er vijf rond elkaar. Luzernevlinders zijn prachtige, gele vlinders, die altijd haast lijken te hebben.

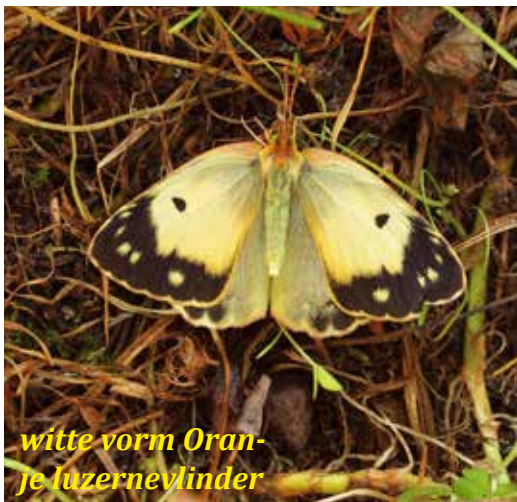

rups

pop

Oranje luzernevlinder

Citroenvlinder

Citroenvlinder

(*Gonepteryx rhamni*)

De meest opvallende voorjaarsvlinder is de citroenvlinder. Vooral de gele mannetjes vallen op. De vrouwtjes zijn wat witter van kleur en ook heel wat rustiger. De mannetjes zijn op zoek naar vrouwtjes en vliegen van tuin naar tuin. Wanneer de paring heeft plaatsgevonden, gaan de mannetjes dood en de vrouwtjes gaan op zoek naar de vuilboom, ook wel sporkehout genoemd. Dit boompje is bij ons in de gemeente de enige struik waar deze vlinder haar eitjes op afzet. Omdat de vuilboom heel veel bloemetjes heeft, die lang bloeien, is het ook een belangrijke nectarbron voor bijen. Onze natuurvereniging heeft als doel om ieder jaar door de hele gemeente minstens vijftig vuilboompjes te planten. Dit doen we voor de citroenvlinder, maar ook voor het boomblauwtje en de vele solitaire bijtjes. De citroenvlinder zet op het net ontluikende blaadje een eitje af. De rupsjes eten van het verse, malse blad, verpoppen zich in juni en in juli zijn de verse citroenvlinders er weer.

ei

rups

Oranjetipje

Het oranjetipje, dat vlindertje met die mooie oranje vleugelpunten, vliegt vanaf half april tot eind mei. Meestal zie je de mannetjes, die patrouillerend op zoek zijn naar vrouwtjes. De vrouwtjes, die geen oranje vleugelpunten hebben, houden zich meer bezig met het drinken van nectar. Natte weilanden met veel pinksterbloemen, zoals in de Hooibroeken of op het landgoed de Pax bij Oudheusden zijn de plekken waar veel oranjetipjes vliegen. Maar ook langs het Drongelens Kanaal en langs de slootjes in het boerenland tref je de oranjetipjes aan. Als er maar pinksterbloemen of look zonder look staat. Deze twee plantjes zijn toch wel de toppertjes waar het vrouwtje haar eitjes op afzet en dan liefst op plantjes die nog niet bloeien en heel veel knoppen hebben. Het eitje, eerst wit, wordt spoedig oranje en is goed terug te vinden op de pinksterbloem. Een eitje per plant is genoeg vindt het vrouwtje, anders is er te weinig eten voor de rups. Ze eten namelijk niet heel de plant, maar alleen het zaad.

Oranjetipje
(*Anthocharis cardamines*)

De witjes ...

Groot koolwitje

Groot kool- witje

(Pieris brassicae)

Klein kool- witje

(Pieris rapae)

Klein geaderd witje

(Pieris napi)

In de gemeente Heusden zijn door het jaar heen de koolwitjes de meest algemeen voorkomende vlinders. Er vliegen drie soorten: het Klein koolwitje, het Groot koolwitje en het Klein geaderd witje. Allemaal witte vlinders met wat zwart en juist aan dat zwart kun je de vlinders herkennen.

Het Groot koolwitje heeft een uitgebreide zwarte vleugelpunt en is veel groter dan de andere twee soorten. Het Klein koolwitje heeft een klein, recht afgesneden zwart vleugelpuntje en het zwart op de vleugelpunt van het Klein geaderd witje is rommelig en rafelig. Bij de laatste zijn de aders op de vleugel een beter herkenpunt.

*pop
Groot koolwitje*

rupsen Groot koolwitje

Klein koolwitje

Klein geaderd witje

Het Groot koolwitje vind je vaak in moestuinen op kool of Oost-indische kers. De rupsen weten er wel weg mee en groeien als kool. Het Klein geaderd witje is meer een witje van het buitengebied. Bossen, parken, graslanden hebben zijn voorkeur. En het Klein koolwitje? Die vind je overal.

Klein geaderd witje

Klein koolwitje

Groot koolwitje

Klein geaderd witje

Klein geaderd witje

pop Klein koolwitje

Kleine vuurvlinder

Kleine vuur- vlinder

(Lycaena phlaeas)

Vliegend is dit vlindertje moeilijk te herkennen, maar wanneer hij gaat zitten en zijn vleugels opent zie je de warm oranje kleur en fluister je: "Oh, de Kleine vuurvlinder". Dit vlindertje legt zijn eitjes op schapezuring of veldzuring. Deze soorten komen voor in schraal grasland. Grasland dat niet bemest wordt. In de gemeente Heusden is de Heidijk in het verlengde van de Akkerlaan een goede locatie om Kleine vuurvlinders te zien. Hier vliegt hij al medio april en dit is landelijk heel erg vroeg. De reden is dat de dijk hier pal op het zuiden ligt en dus al vroeg in het jaar veel warmte krijgt. Ideaal voor de vuurvlindertjes. En als er dan ook nog hier en daar wat nectarplanten staan, kan dit vlindertje hier wel drie generaties krijgen. Afgelopen jaar, met die droogte, zijn veel nectarplantjes en zuringplantjes dood gegaan en heeft dus ook het vuurvlindertje een gevoelige knauw gekregen. Laten we hopen dat de populatie zich komend jaar herstelt.

Boomblauwtje

Het boomblauwtje is een algemene vlinder, die je vaak in tuinen ziet, maar ook op de heide en in bossen komt hij voor. Omdat hij als pop overwintert, zie je hem al in april vliegen. In mijn tuin vliegt hij altijd naar de vuilboom. Hier zet hij zijn eitjes af, zodat de rupsjes zich te goed kunnen doen aan de bloemknopjes, want daar zijn ze dol op. In augustus zijn deze rupsjes vlinders geworden en dan vliegen ze naar de klimop aan de andere zijde van de tuin, die heeft dan bloemknoppen. Nu legt hij hier eitjes. En begint de cyclus opnieuw. Prachtig om dit zilverblauwe vlindertje te volgen. Als hij zit, zie je de zilverwitte onderzijde met zwarte stipjes, net inktspettertjes.

Boombblauwtje
(*Celastrina argiolus*)

pop

Bruin blauwtje

Bruin blauwtje

(Aricia agestis)

Het Bruin blauwtje is een vlindertje dat in mei te vinden is op droge, zandige kruidenrijke schrale grond. Deze grond vind je op verschillende plaatsen langs de Heidijk en daar vind je dit vlindertje dan ook. Een must is wel dat er ooievaarsbek groeit, want op dit plantje zet het Bruin blauwtje zijn eitjes af. Half augustus is de cyclus van ei naar vlinder voltooid en gaat de tweede generatie vliegen. De rupsjes die uit de nu gelegde eitjes komen, gaan overwinteren in de strooisellaag en volgend jaar mei is het vlindertje er weer. Omdat de vegetatie op de Heidijk in 2018 erg veel last heeft gehad van het uitzonderlijk warme en droge weer, zijn veel rupsjes dood gegaan bij gebrek aan malse ooievaarsbekblaadjes.

Bijzonder is dat de vlinders de nacht doorbrengen in groepjes, waarbij ze met de kop naar beneden in de vegetatie hangen.

Icarusblauwtje

Het icarusblauwtje is het vlindertje van bloemrijke graslanden en bermen. Vaak zie je ze met tientallen bij elkaar. Ze vliegen laag bij de grond op zoek naar nectarplanten en op zoek naar kleine klaversoorten, zoals rolklaver, om hun eitjes af te zetten. In de Baardwijkse Overlaat heeft onze vereniging samen met de gemeente en de Vlinderstichting een “Idylle” aangelegd. Op deze grote bloemenweide vliegen vanaf eind mei de icarusblauwtjes. Ook in het nieuwe natuurgebied het Vlijmens Ven hebben deze blauwtjes massaal gevlogen het afgelopen jaar.

De mannetjes zijn felblauw van kleur, de vrouwtjes vallen wat minder op. Zij zijn meestal bruin, maar er zijn er ook die paarsblauw van kleur zijn. De vrouwtjes leggen eitjes die zorgen dat er in augustus nog een tweede generatie vliegt.

Icarusblauwtje

(Polyommatus icarus)

Groentje

Groentje
(*Callophrys rubi*)

Het groentje is een prachtig vlindertje dat helemaal niet opvalt tussen het groen van de bladeren. De bovenkant van de vleugels is effen bruin, maar die je zelden, want het groentje zit altijd met zijn vleugels dicht en dan zie je het effen groen. Vanaf eind april tot half juli kun je het vlindertje tegenkomen. Vaak op vuilboom, braam of lijsterbes, waar hij snoept van de nectar. Ook voor het groentje is de vuilboom belangrijk. De nectar voor de volwassen vlinder, en het jonge blad voor de rupsen.

Als het winter wordt, verpoppen de rupsen en overwinteren in de strooisellaag. De mannetjes zitten op de uitkijk in een hoge struik. Vaak is dat ieder jaar dezelfde struik. Van hieruit worden mannetjes verjaagd en vrouwtjes achtervolgd.

De eikenpage is een klein vlindertje dat vliegt rond de kruinen van grote eiken. Hier boven in de boom leven ze van honingdauw. Ook zijn ze dol op de nectar van de vuilboom. In de Baardwijkse Overlaat op natuurpark de Ottershoek staan zo'n eik en vuilboom naast elkaar. Kijk in de maanden juli en augustus naar boven en hier zie je ze vliegen. Zo af en toe in de ochtend komen de vlinders naar beneden om te drinken en op zo'n moment kun je genieten van de prachtige blauwpaarse glans op de bovenkant van de vleugels van het mannetje.

Eikenpage
(*Favonius quercus*)

Kleine parelmoervlinder

Kleine parelmoervlinder (*Assoria lathonia*)

De Kleine parelmoervlinder is een schaarse standvlinder die vanaf begin april vliegt. Hij is te zien tot eind oktober in drie, soms vier generaties, die elkaar overlappen. De rups is daardoor het hele jaar aanwezig. De rups overwintert. De onderkant van de achtervleugel heeft opvallende, grote ovale zilverkleurige stippen, die aan parelmoer doen denken. Vandaar zijn naam. De vlinder zit vaak op koninginnenkruid nectar te snoepen en zo kun je hem ook in je tuin tegenkomen. De vlinder is heel mobiel, hij kan heel grote afstanden afleggen op zoek naar geschikte plaatsen waar hij zijn eitjes kan afzetten. Viooltjes moeten er staan, en die staan vaak op extensief bewerkte akkertjes. Waar vind je die nog? De bessenkweker aan de Duinweg in Drunen heeft zo'n soort akkertje en ja hoor in 2016 zette een kleine parelmoervlinder zijn eitjes af op zijn viooltjes; met goed resultaat! Het was er maar één, dus tot een nieuwe populatie is het niet gekomen.

Keizersmantel

De keizersmantel keerde in 2015 terug in Nederland, na 30 jaar afwezigheid. Hij leeft in bossen met veel viooltjes. Bijzonder is dat de eitjes niet op de viooltjes worden afgezet, maar op schors van een boom vlak in de buurt. Het rupsje overwintert hier en in april zoekt hij de viooltjes op en begint te eten. De keizersmantel is groot en kleurrijk en hij komt graag op bezoek. In 2016 werden uit tuinen in Haarsteeg, Vlijmen en Drunen verschillende exemplaren van deze vlinder gemeld. Meestal zit hij dan op de vlinderstruik of het koninginnenkruid.

Maar of hij zich hier gaat vestigen? Ik denk het niet, want bossen met viooltjes hebben we hier niet veel.

Keizersmantel

(*Argynnis paphia*)

Argusvlinder

Argusvlinder (*Lasiommata megera*)

Deze vlinder, met zijn “argusoogjes” op zijn vleugels, vliegt van eind april tot eind juni en van juli tot eind augustus. Twee generaties dus. Soms bij heel goed weer, vliegt er nog een derde generatie. Lange tijd was de argusvlinder een gewone, algemeen voorkomende vlinder. Overal zag je hem. Maar in korte tijd is de vlinder in grote delen van het land niet meer te zien. Sinds 1990 is hij met 98% afgenomen. Van de zandgronden is hij inmiddels helemaal verdwenen, op de kleigronden zijn er nog enkele over.

Bij de Koppelwiel aan de Zeedijk, langs de Maas en in mijn tuin hebben we de laatsten in de gemeente Heusden gespot. De argusvlinder houdt van warme, open graslanden met veel variatie in vegetatiehoogte. Er moet beschutting aanwezig zijn en ook plekken om op te warmen, zoals muurtjes of houten hekken.

Bont zandoogje

Het Bont zandoogje is een algemene standvlinder, die zich de afgelopen jaren sterk heeft uitgebreid. Was het voorheen een bosvlinder, die voorkwam op open plekken in het bos, nu kom je hem overal tegen; als er maar wat bomen of struiken staan. Zelfs in mijn tuin zit hij al enkele jaren op een vaste plaats. Eind maart zien we de vlinders al en omdat er drie overlappende generaties zijn, zien we het Bont zandoogje ook in oktober nog vliegen. Overwinteren doet dit zandoogje in graspollen. De ene keer als pop, de andere keer als rups. Tijdens het tellen op de vlinderroutes lijkt het wel of het Bont zandoogje weer aan het terugkeren is naar zijn oude biotoop, het bos. De aantallen langs houtwallen en dijktafuds worden minder, terwijl hij weer meer gezien wordt op de open plekken in het bos en langs bosranden.

**Bont
zandoogje**
(*Pararge aegeria*)

rups

pop

ei

Hooibeestje

Hooibeestje (*Coenonympha pamphilus*)

De rups van het hooibeestje overwintert, verpopt in het voorjaar en vanaf eind april vliegt het vlindertje. Het hooibeestje is een klein zandoogje dat vroeger massaal voorkwam in hooilanden; vandaar zijn naam. Het vlindertje is jarenlang weggeweest. Waarschijnlijk kwam dit door het warme voorjaar in 1991, gevolgd door een lange vorstperiode in april. Heel veel rupsen zijn toen gestorven, waardoor de soort op veel plaatsen in Nederland is verdwenen. Ook in de gemeente Heusden zagen we hem niet meer. Gelukkig herstelt de populatie zich de laatste jaren en zien we hem op heel veel plaatsen terugkeren. We zien hem langs de Heidijk, in de Hooibroeken en zelfs in het Vlijmens Ven is hij terug. Nog niet in grote aantallen, zoals vroeger, maar hij is er gelukkig weer!

Oranje zandoogje

Het Oranje zandoogje is een echte zomervlinder. Eind juni vliegt hij, vaak met tientallen bij elkaar. Omdat de vlinder veel tijd besteedt aan zonnen, zit hij vaak met gespreide vleugels op de bladeren van struiken. Je kan dan genieten van de mooie oranje kleur op de boven- en ondervleugels. Populaties Oranje zandoogjes vind je in de gemeente Heusden op het talud van het Drongelens Kanaal, op het Vlinderveld in de Baardwijkse Overlaat en in de bermen van de Zeeg, ten oosten van Drunen. Altijd op plaatsen waar braam groeit, want ze zijn dol op zijn nectar. Het vrouwtje legt haar eitjes gewoon in het ruige gras. De eitjes worden rupsjes en wanneer het in oktober kouder wordt, verstoppen de rupsjes zich in een graspol, waar ze overwinteren. Opmerkelijk is dat waar bij ons het Oranje zandoogje vliegt, het Bruin zandoogje niet voorkomt en dat is toch de meest algemene vlinder van Nederland.

**Oranje
zandoogje**
(*Pyronia tithonus*)

Koevinkje

Koevinkje (*Aphantopus hyperantus*)

Koevinkjes kruipen pas eind juni uit de pop en zijn echte zomervlinders. Ze vliegen tot in augustus. In de tuin zal je ze niet snel zien, want het vlindertje leeft vooral in graslanden en in bermen langs bospaden. In Nederland is het koevinkje een algemene vlinder, maar in de gemeente Heusden zien we hem niet veel. Het afgelopen jaar vloog hij bij het Limietpad, een fietspad in de Zeeg in Drunen.

Het zijn donker gekleurde vlinders, waar de oogjes op de binnenzijde van de vleugels nauwelijks te zien zijn. Vroeger zeiden de mensen vaak vink tegen een vlinder, denk bijvoorbeeld aan rietvink. Koevink betekent dus eigenlijk koevlinder.

Bruin zandoogje

De meest getelde vlinder in Nederland is niet het koolwitje, maar het Bruin zandoogje. Deze bruine vlinder vliegt in grote aantallen op ruige graslanden, vanaf begin juni tot eind augustus in één generatie. De vlinder leeft wel dertig dagen en dat is uitzonderlijk lang. Op zonnige dagen zijn in een bepaald gebied soms honderden vlinders te zien, die even boven het gras uit huppen en vervolgens weer snel verdwijnen. Die dartelende manier van vliegen is een lust om naar te kijken. Het Bruin zandoogje, dat massaal in de Moerputten ten oosten van Vlijmen voorkomt, is rond Drunen een zeldzame verschijning. Jarenlang werd hij niet geteld op vlindertelroutes. Vreemd, want de biotoop is in Drunen uitermate geschikt. Komt dit door de aanwezigheid van het Oranje zandoogje? En dan in 2018 komen de eerste exemplaren de Drunense kant op. Hoogstwaarschijnlijk heeft dit te maken met de natuurontwikkeling in het Vlijmens Ven. Via deze nieuwe natuur vliegt de vlinder richting Drunen.

**Bruin
zandoogje**
(*Maniola jurtina*)

Heivlinder

Heivlinder (*Hipparchia semele*)

De heivlinder is een schaarse standvlinder, die voorkomt op de hogere zandgronden. Het natuurgebied De Drunense Duinen is ideaal voor dit vlindertje. De heivlinder is erg mobiel en kan kilometers zwerven. Zo komt het dat je hem in onze gemeente ook af en toe buiten het duingebied tegenkomt. Vanaf eind juni zien we hem pas vliegen. Dit komt omdat de rups grassen eet waar weinig voedingswaarde in zit. Hij moet dus lang eten om flink te groeien. Het komt eigenlijk wel goed uit, dat het vlindertje eind juni vliegt. Op dat moment heeft de struikhei veel nectar en dat heeft de heivlinder nodig. De zomer van 2018 was zo droog dat er weinig voedsel voor de heivlinders was. We zijn benieuwd of enkele exemplaren het hebben overleefd.

Te verwachten vlinders

het pimpernelblauwtje en de Grote weerschijnvlinder

Twee vlindersoorten kunnen we de komende jaren verwachten in onze gemeente. Als eerste het pimpernelblauwtje, een vlinder die nu leeft op twee locaties in de Moerputten, net buiten onze gemeentegrens. Voor dit vlindertje is een groot natuurontwikkelingsplan bedacht met de naam "Blues in the Marshes". Het plan is sinds enkele jaren gerealiseerd en de resultaten zijn spectaculair, duizenden orchideeën en vele andere zeldzame plantensoorten. Het pimpernelblauwtje is er nog niet, die heeft wat meer tijd nodig. Maar we weten zeker dat hij komt. Is het niet dit jaar dan volgend jaar. De Grote weerschijnvlinder is een andere vlinder die het afgelopen jaar in het Vlijmens Ven voorbij kwam dwarrelen. Deze prachtige vlinder leeft in de Brand, het natuurgebied ten zuiden van de Drunense Duinen. Nog even en hij waagt de sprong naar het Heusdense.

**Pimpernel-
blauwtje**
(*Maculinea teleius*)

**Grote weer-
schijnvlinder**
(*Apatura iris*)

pimpernelblauwtje

Grote weerschijnvlinder

Ontwikkeling vlinderstand 2012-2018

Op 6 locaties in de gemeente Heusden worden al jaren, volgens de standaardmethode van de Vlinderstichting, de vlinders geteld. Onze vraag is: gaan de soorten vooruit of achteruit?

soort	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	situatie
argusvlinder	7	4	6	23				zo goed als verdwenen
atalanta	28	33	93	31	17	59	12	wisselende aantallen
Bont dikkopje	10	16	9	4	2	1		zo goed als verdwenen
Bont zandoogje	448	316	721	191	163	161	152	sterk afgenomen
boomblauwtje	17	26	46	31	12	26	45	stabiel
Bruin blauwtje	2	1	12	21		6	13	stabiel
Bruin zandoogje			1		2	17	42	breidt zich uit
citroenvlinder	246	259	425	179	208	252	190	stabiel
dagpauwoog	58	63	75	78	93	129	54	stabiel
distelvlinder	2	7	2	13	2	15	7	stabiel
eikenpage	9	8	10	4	2	5	7	stabiel
geelsprietdikkopje		1						verdwenen
Gehakelde aurelia	37	20	62	25	11	66	20	stabiel
groentje	1	1	6	2	1	4	2	stabiel
Groot dikkopje	28	36	67	36	37	45	62	stabiel
Groot koolwitje	8	17	113	41	15	10	47	stabiel
Grote vos							1	zeldzaam
heivlinder			2	1		2		onbekend
hooibeestje		1	1	2	7	38	74	grote comeback
icarusblauwtje	56	389	242	164	49	290	247	erg wisselend
Klein geaderd witje	227	225	295	136	254	153	128	aantallen nemen af
Klein koolwitje	293	232	263	301	145	158	128	aantallen nemen af
Kleine parelmoervlinder	3	1	2	2				zeldzaam
Kleine vos	44	54	88	26	5	21	2	is sterk achteruit gegaan
Kleine vuurvlinder	169	87	139	114	56	130	85	stabiel
koevinkje		2	4			1	3	onbekend
koninginnenpage		1				1		zeldzaam
landkaartje	35	49	143	88	65	194	111	aantallen gaan vooruit
Oranje luzernevlinder		8	2	1		7	4	stabiel
Oranje zandoogje	222	245	526	342	172	391	115	stabiel
oranjetipje	108	89	118	51	54	102	45	aantallen nemen af
zwartsprietdikkopje	23	49	64	17	6	39	19	aantallen nemen af

Tellocaties:

1. De Heidijk bij de Akkerlaan in Drunen
2. Deel van het Drongelens kanaal
3. Natuurgebied van P.Smeekens aan de Duinweg in Drunen
4. Perceel in de Hooibroeken achter Elshout
- 5/6. Twee gebiedjes in de Baardwijkse overlaat

Het vlinderjaar 2018

2018 was een bijzonder vlinderjaar.

In het voorjaar waren de temperaturen erg hoog, zodat we al erg vroeg van de vlinders konden genieten. De zomer was zo droog, dat vele planten verdorren en er geen voedsel voor de vlinders was. Langs de oevers van het Drongelens Kanaal, waar altijd wel vlinders vliegen, werd geen vlinder meer waargenomen.

Normaal gesproken is er in de maand juni een dip. De eerste generatie is uitgevlogen en het is dan wachten op de tweede generatie, maar door het warme voorjaar viel deze juni dip al in de maand mei. Een maand eerder dan we gewend zijn. Op zich niet erg, want dit betekent dat er later in het jaar ruimte is voor een derde generatie. En dat kwam uit. In de nazomer hebben we kunnen genieten van een derde generatie Bonte zandoogjes, icarusblauwtjes, landkaartjes, Grote koolwitjes en nog verschillende andere soorten.

Maar er zijn ook soorten, die het erg zwaar hebben gehad. De Kleine vos een algemene dagvlinder, heeft in de warme zomermaanden wel eitjes afgezet op de brandnetel, maar de planten verdorren en de rupsjes stierven. In het najaar is de Kleine vos in bijna iedere tuin wel aanwezig. Nog even lekker snoepen voor hij in winterrust gaat. Helaas dit jaar niet. Hij lijkt verdwenen. We zijn heel benieuwd, of hij in het voorjaar van 2019 terugkeert.

Joost van Balkom

